

SZÁRNYAS FEJVADÁSZ // ZALÁN MÁRK

EMBEREK ÉS REPLIKÁNSOK

RIDLEY SCOTT KULTIKUS DISZTÓPIÁJA, AZ 1982-ES *BLADE RUNNER* NÉGY ÉVTIZED ELTELTÉVEL IS AKTUÁLIS KÉRDÉST FESZEGET.

A nyolcvanon túl is irigylésre méltó aktivitással dolgozó brit rendező harmadik nagyjátékfilmjét valószínűleg a világ összes sci-fi rajongója ismeri, sőt bizonyos, hogy azok is látták már legalább egyszer, akik nem sorolják magukat a műfaj keményvonalas hívei közé. Felmerül azonban a kérdés, hogy a nézők vajon a film melyik verzióját ismerik? A *Szárnyas fejvadász*nak ugyanis összesen hat (!) változata ismert, és akkor a különféle televíziós bemutatók és VHS megjelenések kisebb-nagyobb eltéréseit még nem is említettük. Noha a különféle verziók közötti eltérések alapjaiban befolyásolják a film hangulatát és cselekményét, Scott alkotása, bármelyik változatról beszélünk is, nemcsak konkrét miliője miatt fontos, hanem mert szembesíti az ember morális sivárságával. Ebben a nyomasztó, sötét jövőképben nem lsten teremtményei, hanem az ember alkotta replikánsok azok, akik emberibbek létrehozóiknál.

VARIÁCIÓK EGY FILMRE

A film első ismertebb változata a „nyers vágás” (rough cut). Ez az a verzió, amelyet tesztközönségnek és producereknek vetítettek 1982 márciusában. Ebben nem található meg Deckard (Harrison Ford) unikornis víziója, a happy end, és csak a film végén, Roy (Rutger Hauer) halálánál hallható narráció. E változat fogadtatása rendkívül rossz volt, a nézők a film hangulatát túl sötétnek, a történetét pedig érthetetlennek gondolták, e tapasztalatok nyomására került bele a végig hallható narráció és az optimistábbnak mondható befejezés. A következő változatot még szűk nézőközönség előtt vetítették San Diegóban, 1982 májusában. Ebben végig halljuk Deckard gondolatait, látjuk a pozitív lezárást, emellett keve-

sebb az erőszak és néhány apró jelenet beillesztése is megfigyelhető, mint amikor Deckard Zhora (Joanna Cassidy) lövésénél újratölti fegyverét, illetve Roy teljes alakos képe a telefonfülkében. Az amerikai változat, melyet június végén mutattak be, és már a szélesebb közönség is láthatott, szinte ugyanaz, mint az előző, csak ezek az apróbb jelenetek hiányoznak belőle. Létezik egy nemzetközi változat is, mely az amerikaihoz hasonló, ugyanakkor négy új, meglehetősen erőszakos jelenettel bővült, így például Tyrell (Joe Turkel) szemkinyomásáról és Roy szöggel átszúrt tenyeréről készített közelikkel. A leghíresebb talán a rendezői változat, mely legjobban a nyers vágáshoz hasonlít, azzal a különbséggel, hogy teljesen kihagyja a narrációt, és először kerül elő az unikornis-jelenet. A végső (final cut) verzió, melyet Scott a film bemutatójának huszonötödik évfordulójára állított össze, számtalan digitális javítást, új hangkeverést és utólag leforgatott jelenetet tartalmaz. Zhora „kiiktatását” például teljesen újratorozták, hogy a korábbi változatok folytonossági hibáit korrigálják. Ami e változat esetében talán a legnagyobb visszatetszést váltotta ki a rajongókból, az a replikánsok pirosan világító szemei, mondván így értelmét veszti a Voith-Kampff-teszt azok kiszűrésére. A változatokból jól látható, hogy dramaturgiai szempontból Deckard narrációja és az alternatív befejezés a legfontosabbak. Scott és Harrison Ford kifejezetten utálták a pozitívabb kicsengésű lezárást, a színész unott hanghordozása jól tükrözi, mennyire nem volt kedvére a főhős gondolatait szavakba önteni. Ez a két változás a mai napig megosztja a rajongókat. Vannak nézők, akik ezen a változaton nőttek fel és kedvelték megköztük olyan, ma már kiemelkedő rendező-

zők, mint Christopher Nolan, Guillermo Del Toro, vagy a folytatást (*Szárnyas fejvadász 2049*) 2017-ben elkészítő Denis Villeneuve, ám természetesen akadnak, akik gyűlölik a narrációt és az emelkedettebb lezárást, mint *A remény rabjait* jegyző Frank Darabont.

EMBERIBB AZ EMBERNÉL

Akarmelyik változatot nézzük, a gazdag mitológiai, irodalmi, filozófiai és vallási utalások mellett mindegyikben ugyanúgy felmerül a történet kulcskérdése: mitől ember az ember, és mitől replikáns? Mint látni fogjuk, csak apró eltérések fedezhetők fel ember és replikáns között, a film már-már elmosza a kettő közötti határokat. A történet szerint a replikánsokról a következők mondhatók el: nincsen gyermekkoruk, nincsenek szüleik, egyeseket katonai célokra, vagy földönkívüli területek felfedezésére használnak fel, másokat nukleáris anyagok szállítására, szexuális szolgáltatásokra. Ahogyan Roy is említi, ők valójában rabszolgák, akiket megvetnek (egyesek szimplán „melónak” hívják őket), félelemben élnek és nem emberként tekintenek rájuk. Ugyanakkor, miképpen az a főcímből is kiderül, erősebbek és gyorsabbak az embernél, legalább olyan intelligensek, mint azok a genetikai mérnökök, akik létrehozták őket. Amiben viszont különböznek, az az empátia hiánya. Érzelmeket ugyan idővel képesek kialakítani, ám ennek elkerülése érdekében csupán négyéves időtartammal gyártották őket. A replikánsok fizikailag, külalakban hasonlítanak az emberekre, sérülékenyek, véreznek, emellett büszkék, játékosak, erőszakosak, bosszúállók, gyengédek. Racionális, öntudattal rendelkező lények, akiknek vágyaik és terveik vannak. Akárcsak az embereknek.

Elvileg a Voight-Kampff teszt képes kimutatni empátiájuk hiányát, ám menyire tekinthető megbízhatónak a vizsgálat, ha tudjuk, hogy sok emberben sincs empátia? Éppen ezért a tesztek eredményei erősen megkérdőjelezhetők. A filmben a replikánsok többször is megkülönböztetik magukat az emberektől. Nem tipikus „robotok”, Roy versből idéz, egymással szemben megértőek, ügyesen manipulálják az embereket, és rendkívül öntudatosak. Roy ki is mondja, hogy „nem vagyunk számítógépek.”

ÁLMODNAK-E A REPLIKÁNSOK?

A replikánsok egyik fontos tulajdonsága, hogy sorsukról saját maguk kívánnak dönteni. Deckard ezt nem teheti meg, miként az a film elején világosan kiderül: ki akar lépni, nem kíván replikánsok után vadászni, ám főnöke, Bryant (M. Emmet Walsh) közli, nincs más választása és utal arra, hogy aki nem rendőr, az tulajdonképpen jelentéktelen kisember (angolul „little people”). Deckard, ha kelletlenül is, de végül elvállalja a feladatot. A narrációs változatokban következőképpen indokolja: „Inkább leszek gyilkos, mint áldozat”. Az ő sorsa, legalábbis a film elején, eleve determinált, és ezt rezignáltan veszi tudomásul. A *Szárnyas fejed*

„Számos tekintetben emberibbek”

(Ridley Scott:

Szárnyas fejed

– Harrison Ford és

Sean Young)

ban nemcsak annak ténye figyelemreméltó, hogy elmossa a határokat jó és rossz karakterek között, hanem hogy minden, amitől emberek vagyunk, azt nem Deckard, hanem a „robotok”, azaz a replikánsok testesítenek meg. A film iróniája, hogy a teremtők maguknál testileg és lelkileg sokkal jobb teremtményeket alkottak. Költői nyelvezetet használnak (lásd Roy film végi, egyébként Rutger Hauer által improvizált monológját), humorosak, szerelmesek. Ezzel szemben Deckard kiegészített, érzéketlen, cinikus, iszákos és erőszakos. Amíg a replikánsok élni akarnak, ő apatikus és tetszhalott állapotban tölti mindennapjait. A replikánsok mindig együtt vannak, ő pedig egyedül él. Szintén lényeges különbség, hogy amíg Deckardnak vannak álmái, látomásai, addig replikánsokról ez nem derül ki. Mint látható, a replikánsok számos aspektusból emberibbnek tekinthetők azoknál, akik megalkották őket, ugyanakkor érdemes Deckard és Roy karakterének fejlődését párhuzamba állítani abból a szempontból, hogy létezik-e belső hangjuk. Deckardnak eleinte láthatóan nincs. Számára a replikánsok olyanok, mint minden másik gép, így érthető, miért érzéketlen Rachellel (Sean Young) szemben, és lövi le aggályok nél-

kül Zhorát. Akkor következik be az első változás, amikor Rachel megmenti az életét. A film annak folyamatát mutatja be, miképpen mozdul el Deckard morális érzéketlensége a jó irányba, hogyan lesz képes az együttérzésre. Az ember attól ember, miképpen tudja a hozzá hasonlót felismerni, belehelyezkedni a helyzetükbe. Roynak, a hosszabb élettartam elérése mellett, éppen az a célja, hogy bebizonyítsa, az empátia nem hiányzik belőle. Noha több gyilkosságot is elkövetett, tisztában van azok súlyával, ahogyan szinte meggyónja teremtőjének, Tyrellnek, „megkérdőjelezhető tetteket” hajtott végre. Emellett fontosnak tartja társa, Leon (Brion James) értékes fotóit, aggódik Pris (Daryl Hannah) iránt, és végül megmenti Deckardot. Halála előtt elmondott beszéde nemcsak azt igazolja, hogy képes felismerni a szépet, hanem lelke is van, melyet a film a kezéből felrepülő galambbal szimbolizál. Scott nem titkoltan azt sugallja, hogy míg a gépeknek kikiáltott replikánsok együttérző képességgel rendelkeznek, illetőleg képesek azt fejleszteni, addig az emberek, ha csak nem történik valamilyen drámai, sorsfordító esemény velük, nem tudják azt kialakítani. Már túl vagyunk azon az éven (2019), amikor a film játszódik, le-sújtó célzásai az emberi természetről pedig aktuálisabbak, mint valaha. •